

**INTERNATIONAL
PARIS CONGRESS ON
SOCIAL SCIENCES-II**

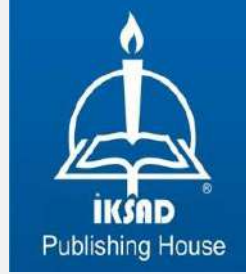
**August 16-18, 2018
Paris - France**

**Editor
Dr. Hasan ÇİFTÇİ**

THE BOOK OF FULL TEXTS

**iksad publishing house-2018
ISBN 978-605-7510-16-7**

CONGRESS FULL TEXTS BOOK

PARIS II. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

August 16-18, 2018

Paris, France

Editor

Dr. Hasan ÇİFTÇİ

Institute Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E mail: info@iksad.com

www.iksad.com

www.iksadkongre.org

All rights of this book belong to IKSAD Publishing House

Authors are responsible both ethically and juridically

Iksad Publications - 2018©

Issued: **August 31, 2018**

ISBN 978-605-7510-16-7

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

II. PARIS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

DATE AND PLACE

August 16-18, 2018 – France

ORGANIZER

İKSAD- Institute of Economic Development and Social Researches

HEAD OF CONGRESS

Prof. Dr. Osman ERKMEN

HEAD OF ORGANIZING COMMITTEE

Mustafa Latif EMEK

GENERAL COORDINATOR

Kaldygul ADILBEKOVA

LANGUAGES

Turkish, English, French, Russian

**TRADITIONAL WOMEN'S CLOTHING WORN OUTSIDE IN
AFYONKARAHİSAR****AFYONKARAHİSAR'DA DIŞARI ÇIKARKEN GİYİLEN GELENEKSEL
KADIN GİYSİLERİ****Habibe KAHVECİOĞLU SARI***Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, hkahveci@pau.edu.tr***ÖZET**

Maddi kültürümüzün değerli öğelerinden olan el sanatları çok zengin çeşitleri ile köklü bir kültürün önemli belgeleridir. Bölgesel özellikler taşıyan, toplumun gelenek, görenek ve yaşam biçimlerini yansıtan, geçmişten günümüze kültür akışını sağlayan ürünlerden biri de geleneksel giysilerimizdir. Ancak el sanatlarının pek çok alanında olduğu gibi geleneksel giysilerimiz de değişen yaşam koşulları ve hızla gelişen teknolojiden nasibini almış, zaman içerisinde pek çok değişikliğe uğramış, kullanım alanları azalmış ve var olan örnekler de yok olmaya başlamıştır. Bu nedenle köklü bir kültürel geçmişe sahip Afyonkarahisar geleneksel kadın giysisinin bir parçası olan ve dışarı çıkarken giyilen giysiler araştırma konusu olarak belirlenmiştir. Araştırmada dışarı çıkarken giyilen kadın giysilerini belirlemek, bunların kullanıldığı yerleri, kullanılış şekillerini, yöresel isimlerini ve çeşitli özelliklerini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda Afyonkarahisar merkez ilçe ve diğer ilçe merkezleri ile 17 köye gidilmiş ellerinde geleneksel kadın giysisi bulunan bireylerle karşılıklı görüşme yöntemiyle bilgiler elde edilmiş ve giysilerin fotoğrafı çekilmiştir.

Araştırma sonucunda Afyonkarahisar'da kadınların eskiden dışarı çıkarken giysilerinin üzerine futa (fita), car, ferace, mahrıma, çevre, kıvrak ve bürde adı verilen üstlükler giydiği tespit edilmiştir. Ancak günümüzde kadınlar bu giysileri artık kullanmamaktadır.

Anahtar kelimeler: El sanatları, geleneksel giysi, Afyonkarahisar

ABSTRACT

Material culture is one of the most valuable items of our handicrafts are very rich varieties and rooted cultures are important documents. One of the products that has regional characteristics, reflects the traditions, customs and lifestyles of the society and provides a flow of daily culture of the past is our traditional costumes. However, as in many fields of handicrafts, our traditional costumes has changed in terms of living conditions and rapidly developing technology, has undergone many changes over time, its usage areas have decreased, and existing examples have begun to disappear. For this reason, Afyonkarahisar, which has a rooted cultural background, is a part of traditional women's costumes, and costumes that are worn while going out have been determined as research subjects.

It was aimed to determine the women's costumes that was worn while going out in the research, to determine the places where they were used, their usage patterns, local names and various properties. In this context, in Afyonkarahisar central district and other district centers, and in the visits to 17 villages, information was obtained by interviewing individuals who

have traditional women's costumes and photographs of costumes were taken. As a result of the research, it was determined that the women in Afyonkarahisar wore costumes called; futa (fita), car, ferace, mahırma, çevre, kıvrak and bürde on their outings. However, nowadays women do not use this costumes anymore.

Keywords: Handicrafts, Traditional costumes, Afyonkarahisar

GİRİŞ

Giyim kuşam insanoğlunun kültürel gelişim ve yaşam sürecinde beslenme ve üreme gereksinimiyle beraber başlayan, kökeninde korunma ağırlıklı olmasına karşın, gelişim sürecinde geniş kültürel fonksiyonlar yüklenmiş bir olgudur (Erden, 1998, s.6, Görgünay, 1989, s.125). Tarih öncesi çağlarda insanların hangi nedenlerle ve hangi evrimleşme aşamasında giyim kuşam ve süslenmeğe başladıkları bilinmemektedir. Araştırmalar, insanoğlunun ilk kez son buzul çağında yaşanan ve paleolitik adı verilen dönemde vücudunu örtme ihtiyacı hissettiğini ortaya koymaktadır. (şekil 1) (Türkoğlu, 2002, s.1).

Giysiler, ekolojik koşulların, toplumsal ve kişisel değer yargılarının, törelerin, kültürel ve ekonomik koşulların biçimlendirdiği önemli bir kültürel öge, aynı zamanda da kültürün hızlı bir taşıyıcısıdır (Erden, 1998, s.6). Birer kültürel öge olan giysiler, onları üreten insanoğlunu ve toplumlarını belli boyutlarda orijinal kimlikleriyle tanıtmaya yarayan görsel objelerin başında yer almaktadır. Anadolu halk etimolojisinden ve özgün objelerden elde edilen verilere göre halen yaşatılan giysilerimizle ilgili pek çok geleneksel obje ve kültürel niteliklerin önemli boyutlarda kuşaklar ötesinden devam edip geldiklerini söylemek mümkündür (Kartal ve Ölmez, 2014, s.32).

**Şekil 1. Giyimli ana tanrıça heykelciği, İ.Ö. 6. binyıl. Çatalhöyük
/Kaynak: Sabahattin Türkoğlu, 2002**

Uluslararası açıdan bakıldığında, Anadolu'nun, dünya giyim tarihinde önemli bir yeri olduğu görülür. Ülkemiz tarih boyunca başta eski Avrupalılar olmak üzere, birçok ulusu etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğunun görkemli döneminde ise, özgün Osmanlı giyim kuşamından bazı örnekler, Avrupa'da moda halinde yayılmıştır. Orta Asya step ulusu olarak Türklerin ataları olan Hunların, Batı dünyasına taşıyıp benimsettikleri, önu açık kaftan türündeki üstlükler ile

sonradan pantolon adını alan altlıklar, yalnız Türkler açısından değil, dünya tarihi açısından da olağanüstü öneme sahiptir (Türkoğlu, 2002, s.1). Anadolu insanı, yüzyıllar boyu elde ettiği beceri ve deneyimlerle hatırı sayılır bir giyim kuşam kültürüne sahip olmuştur.

Bölgesel özellikler taşıyan ve geçmişten günümüze kültür akışını sağlayan geleneksel giysilerimiz, günümüze kadar ulaşan maddi kültürün değerli belgeleridir. Geleneksel giysilerimizin her parçasında Türk kadının yaratıcı ve estetik yönünü görmek mümkündür. Bu sayede geleneksel kültürümüz hakkında pek çok veri elde edilmektedir. Bu nedenle geleneksel giysiler, milli kültürümüzün bir parçasını oluşturmaktadır. Fakat bu ürünler, günümüzüm değişen koşulları içinde kaybolmakta ya da bozularak fonksiyon ve biçimlerini değiştirmektedir.

Giysiler, önceleri çok hızlı bir değişim süreci yaşamadan kuşaktan kuşağa aktarılmışlardır. Ancak, sonraları etnik grupların ve yerel unsurların, gelenek, görenek ve ortak belleğin kaybolması, yerine makineleşme ve küreselleşmenin gelmesi, geleneksel giysilerin ve çizgilerin güncelliğini yitirmesine neden olmuştur (Oğuz, 2007, s.5-8'den akt. Kartal ve Ölmez, 2014, s.29). Giyim kültürü, dünyadaki hızlı değişimden en çabuk etkilenen kültürel olgulardan birisidir (Kartal ve Ölmez, 2014, s.27).

Sanayileşmiş toplumların oluşturduğu fabrikasyon üretime dayalı görsel tek tip giysi kültürünün hızla ivme kazanarak dünyamızı sarmaya başlaması, bunun etkisiyle Anadolu giysilerinin de evrensel yapılanmaya doğru yönelmesi sonucu, giysilerimizin taşıdığı belli toplumsal, etnik, kimi statü ve sosyal organizasyona ait imgeler gittikçe kaybolmaya başlamıştır. Bütün bu oluşum ve değişim sürecine karşın giysiler, kişisel ve toplumsal kimlikleri belirlemede yine de önemli bir öge olarak ayakta durmaktadırlar (Erden, 1998, s.18).

Ancak, ekonomik etkiler sonucu, yaşam biçiminin değişmesi, günümüzde giysilerin de değişikliğe uğramasına neden olmuştur. Bu değişiklik kentlerde çok hızlı olurken, sosyo-ekonomik yapının pek değişmediği ya da değişimin yavaş olduğu kırsal kesimde oldukça yavaş olmaktadır. Diğer taraftan köyden kente göçün başlaması, ekonomik yapının değişmesi, kitle iletişim araçlarının köylere girmesi, geleneksel yaşam biçimini ve dolayısıyla geleneksel giyim kültürünü de değiştirmiştir. Ayrıca el sanatlarının değişik alanlarına makinelerin girmesi, geleneksel giysilerimizi yöresel özellikler ve kişisel yaratıcılık yönünde de etkilemiştir.

Geleneksel kadın giysilerinin Afyonkarahisar İlinde bol ve çeşitli olduğu ancak bunların kullanım alanlarının giderek azaldığı, örneklerinin yok olduğu, yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. Bu nedenle, Afyonkarahisar'da kadınların dışarı çıkarken giydikleri geleneksel giysileri belirlemek, çeşitli özelliklerini tespit etmek, geleneksel kültürümüzdeki önemini ortaya koymak ve bunları belgeleyerek geleceğe aktarmak amacıyla bu çalışma planlanmış ve yürütülmüştür.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Araştırmanın materyalini, Afyonkarahisar ili, ilçe ve köylerinde bulunan, kadınların dışarıya çıkarken giydikleri geleneksel kadın giysileri ile bu giysileri ellerinde bulunduran bireyler ve konu ile ilgili yayınlar oluşturmaktadır.

Yöntem

Araştırma kapsamına; Afyonkarahisar iline bağlı on sekiz ilçe ve her ilçeye bağlı kura yöntemiyle seçilen bir köy dahil edilmiştir. İlçelerde ise ilçelerin her mahallesine gidilerek tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen ellerinde geleneksel giysi bulunan bireylerle karşılıklı görüşme tekniği kullanılarak anket uygulanmış, giysiler incelenerek fotoğrafları çekilmiştir.

ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA

Araştırma yöresi olarak Afyonkarahisar merkez ilçe ve diğer ilçe merkezleri ile 17 köy seçilmiştir. Araştırmanın materyalini, ellerinde geleneksel giysi bulunan 410 bireyden anket yoluyla sağlanan bilgiler oluşturmuştur.

Araştırma sonucunda, dışarıya çıkarken giysi giyen kadınların %24.44'ünün futa, %5.61'inin mahrıma, %4.39'unun car, %3.66'sinin kıvrak, %3.17'sinin ferace ve %2.68'inin de burde adını verdikleri geleneksel giysi giydikleri tespit edilmiştir.

1.Futa-Fita

Koçu, (1967, s.119) Şemseddin Sâmî'nin, Kaamûsu Türki'de futayı, bir iş işlerken, hamamda veya diğer durumlarda bele bağlanan ipek peştamal şeklinde tanımladığından bahsederek peştemalin ipekisine futa denildiğini, edebi ve tarihi metinlerde “ibrişim futa”, ipekli futa” gibi isimlere sıklıkla rastlandığını ifade etmiştir. Aynı zamanda toplum hayatımızda yüzyıllar boyunca iş işlerken bele bağlanan bir futanın, bütün esnafın ve zanaatkarın müşterek ve kutsal bir maskotu, bir hüner, ehliyet, uğur ve sağlık belirtisi, tılsımı olarak bilindiğinden de bahsetmiştir.

Koçu'nun da (1967, s.119) belirttiği gibi peştamal dokuma, pamuk ipliğinden veya ipekten dokunmakta olup, Afyonkarahisar yöresinde peştamal dokumanın ipekten, çubuklu ve renkli dokunanlarına “futa” denilmektedir. Dazkırı, Başmakçı ve Yassıören'de ise “fita” diye adlandırılmaktadır.

Afyonkarahisar'da futalar çoğunlukla; kırmızı-sarı, pembe-sarı çizgili, düz siyah veya kahverengidir. Çizgili futaları giyen kadınlar sokağa çıkarken renk çubukları uzunlamasına gelecek şekilde bele sararak giysilerin alt kısmını örtmektedir (şekil 2). Düz siyah futalar ise sandıklı ilçesinde beline lastik takılarak, üzerine siyah-beyaz kareli, 2X2 m. ebatında, Pamuklu kumaştan yapılmış kıvrak örtülerek kullanılmaktadır (şekil 3). Ayrıca Belcekaracaören Köyünde pamuklu dokumadan, kırmızı-beyaz çizgili, iki parçadan oluşan cara benzeyen dış giysiye de futa denilmektedir.

Şekil 2. Futa (Dazkırı) (Fotoğraf: Habibe Kahvecioğlu Sarı)

Şekil 3. Futa ve kıvrak (Sandıklı) (Fotoğraf: Habibe Kahvecioğlu Sarı)

Özgündüz (1991, s. 122), Dinar Çöl Ovasında Türkmen kadınının önceğe futa (fita) dediğinden ve önlüğünü, ipekten, çizgili desenli futaya benzeyen kumaştan yaptığı için bu isimle adlandırıldığından bahsetmiştir.

Kartal ve Ölmez (2014, s.81,85), Yalvaç yöresinde ileri yaşta kadınların hem ev içinde hem de dışarıda, eteklerinin beline sardıkları sakızlı kuşağın üzerine, kareli ya da ekoseli kumaşlardan dikilen ve üst üste bağlanan önlükler giydiklerinden ve bunlara “bohça” adı verildiğinden bahsetmektedir. Bunlar, Sandıklı’da başa örtülen kıvrakla benzerlik göstermektedir.

2.Mahrıma (Mahrama)

Güncel Türkçe Sözlükte (www.tdk.gov.tr, 2018) mahrıma /mahrama, bazı bölgelerde kadınların sokağa çıkarken manto üstüne örtündükleri işlemeli geniş başörtüsü olarak tanımlanmaktadır.

Afyon merkez ilçede tespit edilen, bacakları örtecek kadar uzun olan, etek ile başa örtülen kısmı belde bir dikişle birbiriyle birleştirilmiş, beli lastikli, siyah veya kahverenkli ipekli kumaşlardan (mainken, birman) yapılmış, sokak giysisine mahrıma veya mahrama denilmektedir. Mahrımanın başa örtülen parçasının şakaklara gelen kenarlarına «U» şeklinde lastik dikilerek çene altından geçirilmekte ve böylece örtünün baştan kayması önlenmektedir (şekil 4). Mahrımada yüz tamamen kapatılmamakta ancak mahrımanın kenarı ile burun dahil yüzün yarısı kapatılmaktadır.

Şekil 4.Mahrıma (Afyonkarahisar Merkez İlçe) (Fotoğraf: Habibe Kahvecioğlu Sarı)

3.Car

Koçu (1967, s.50) carı; kadınların dışarıya çıkarken büründükleri değirmi yani kare şeklindeki çarşaf olarak tanımlamaktadır. Afyonkarahisar Merkez ilçe, Bolvadin, Hamidiye ve Sandıklı'da belden topuğa kadar uzun, önden dikişli, beli lastikli, etek kısmı ile dikdörtgen başörtüsü kısmının belde dikişle birleştirilmesinden oluşan pembe-sarı, kırmızı-sarı ve kahverengi-krem çizgili ipekli kumaşlardan yapılmış dışarı çıkarken giyilen giysiye "car" denilmektedir (şekil 5).

Carın bürgüden farkı, sarılınıp bir ucuda baş üzerine atıldıktan sonra yüzün siyah bir peçe ile örtülmesi olup, bürgüde ise yüz örtülmemektedir burun üstünde bürgü kenarı ile kapanır şeklinde tanımlanmaktadır (Koçu, 1967, s.51). Merkez ilçe ile Bolvadin ve Sandıklı ilçelerinde carla birlikte yüz örtülmemektedir. Hamidiye köyünde ise carla birlikte yüze peçe örtülmektedir (Şekil 6). Ayrıca Bolvadin'de car "zar" olarak da adlandırılmaktadır. Emirdağ ilçesinde ise beyaz tülbentten işlemeli başörtüsüne de car denilmektedir.

Şekil 5. Car (Merkez İlçe)

Şekil 6. Car (Hamidiye Köyü)

(Fotoğraflar: Habibe Kahvecioğlu Sarı)

4.Ferace

Davis (2009, s.208) ve Faroqhi (2011,s.139) feraceyi; omuzdan yere kadar inen, uzun ve bol bir manto, kolları uzun ve yakası genellikle geniş, çeşitli renklerde satenden, taftadan, ince merinos ve başka yünlerden yapılan, yakası ve kolları çoğunlukla kordon, dantel, sutaşı hatta tüyle süslü giysi olarak tanımlamaktadır. Feyzi (1933, s.16), İstanbul'da kadınların giydiği feracelerin yeşil kumaştan, yakalarının çatmalı ve yeşil ipekle kaplı olduğundan bahsetmektedir (şekil 7).

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yüzyıllar boyunca kadın giyiminin en önemli özelliği, şalvar, hırka, kaftan (entari) ve sokak giysisi olan ferceler olmuştur (Çağman, 1994, s.42 ve Türkoğlu, 2002, s.155). Kadınların sokak kıyafeti olarak kullandıkları ferace yazın ipekliden, kışın yünlü kumaşlardan yapılıp kışlık olanların içine, çoğu zaman kürk kaplanmıştır. 16. ve 17. yüzyıl boyunca ferace modellerinde bir değişiklik olmamış, 18. yüzyılın başlarından itibaren feracelere birer karış uzunluğunda yakalar takılarak gerdanda bir açıklık kalmaması sağlanmıştır (Çağman, 1994, s.42-44). Hatta Davis (2009, s.208), yaka genişliği ve süsleme miktarının idareyi ilgilendiren konular olarak kabul edildiğinden ve bununla ilgili düzenleyici hükümlerin çıkarıldığından bahsetmektedir. Aynı konuda Erden (1998, s. 18), özellikle Osmanlıda çok yaygın olarak giysiyi yönlendiren sert ferman ve yasaların bulunduğunu ifade etmektedir.

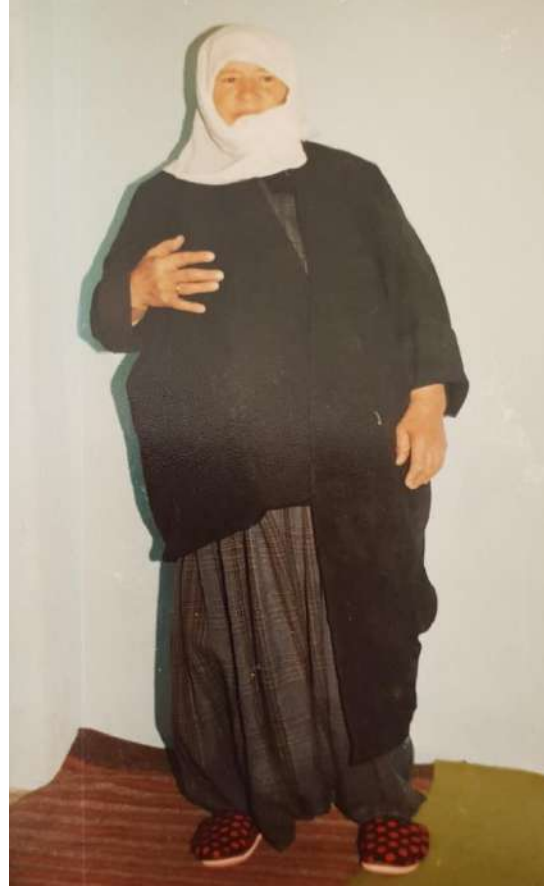
Ferace, İkinci Sultan Abdülhamid devri sonlarına kadar büyük şehirlerde, özellikle İstanbul'da giyilmiştir. Baş örtene yaşmak ve vücudu örten feraceden oluşan Müslüman Türk kadınının bu eski sokak giysisi kadınlara ayrı bir güzellik ve çekicilik verdiği düşüncesi ile yüzyıllarca Avrupalı ressam ve yazarların eserlerine konu olmuştur. Hatta İstanbul'a gelen Avrupalı sefirelerle, ünlü kadın yazarlar ferace ve yaşmakla portrelerini yaptırmışlardır (Koçu, 1967, s.108).

Şekil 7. Feraceli İstanbul'lu bir Türk kadını (kaynak: Feyzi, 1933, resim: Dalvimart)

Afyonkarahisar'da ferace, Davis ve Çağman'ın aksine süsüz ve sade, pamuklu siyah önlüklük kumaştan, yakasız, önü açık, uzun kollu, boyu ayak bileklerine kadar inen, kadınların tarla ve bahçeye giderken veya sokağa çıkarken giydikleri geleneksel bir dış giysisidir. Köyde sokağa çıkarken, feracenin kolları giyilmeden yaka kısmı başa örtülerek

kullanılmaktadır (şekil 8). Tarla ve bahçede çalışırken feracenin kolları giyilmekte, etek uçları bele sıkıştırılarak torba olarak da kullanılmaktadır (şekil 9). Feraceye Salihler, Kızılören ve Çay gibi çoğunlukla göçmenlerin yaşadığı yerleşim yerlerinde rastlanılmıştır.

Şekil 8. Feracenin Başa örtülerek kullanımı Şekil 9. Feracenin torba şeklinde kullanımı
(Fotoğraflar: Habibe Kahvecioğlu Sarı / Salihler Köyü)

5. Bürde ve Kıvrak

Bayat ilçesinde sokağa çıkarken fistanın üzerine, uzun ve geniş olan etek belinin bir bağcıkla büzdürülmesi ve büzgülerin arkada toplanması ile oluşmuş bürde adı verilen etek giyilmektedir. Aynı yörede kadınlar başlarına bürde ile birlikte kenarları pul oyalı, büyük dikdörtgen bir krep örtmektedir. Başa örtülen krep kıvrak denilmektedir (şekil 10). Futa konusu açıklanırken belirtildiği gibi, Sandıklı ilçesinde futanın üstüne örtülen siyah-beyaz kareli, 2X2 m. ebatında, pamuklu kumaştan yapılmış örtüye de kıvrak denilmektedir. (bkz.şekil 3). Gülensoy da (2003, s.83), araştırmasında kıvrığı, ince kadın baş örtüsü olarak tanımlamakta olup araştırmamızdaki sonuçlarla örtüşmektedir.

Şekil 10. Kıvrak ve Bürde (Bayat İlçesi) (Fotoğraf: Habibe Kahvecioğlu Sarı)

6. Ağzlık (Çevre)

Afyonkarahisar'ın Çiftlik ve Akyarma köylerinde, özellikle yeni gelinlerin dışarı çıkarken ağızlarını kapatmak için kullandıkları ağzlık; kenarları pul ve boncuklarla süslenmiş üzeri işlemeli, kare şeklinde, patiska kumaştan yapılmıştır (şekil 11). Bazı köylerde ise ağzlığa, çatkı veya çevre de denilmektedir.

Şekil 11. Ağzlık (çevre) (Çiftlik Köyü) (Fotoğraf: Habibe Kahvecioğlu Sarı)

SONUÇ

El sanatları, maddi kültürümüzün değerli öğelerinden olup, çok zengin çeşitleri ile köklü bir kültürün önemli belgeleridir. Bölgesel özellikler taşıyan, toplumun gelenek, görenek ve yaşam biçimlerini yansıtan, geçmişten günümüze kültür akışını sağlayan ürünlerden biri de geleneksel giysilerimizdir. Gerek sosyal yaşamın getirdiği gereksinimler, gerekse iletişim çağının etkileri ile toplumların giysi kültürleri de değişmektedir. El sanatlarının pek çok alanında olduğu gibi geleneksel giysilerimiz de değişen yaşam koşulları ve hızla gelişen teknolojiye nasibini almış, zaman içerisinde pek çok değişikliğe uğramış, kullanım alanları azalmış ve var olan örnekler de yok olmaya başlamıştır.

Araştırmamızda Afyonkarahisar'da kadınların dışarı çıkarken giydikleri; futa (fita), mahrama (mahrama), ferace, car, kıvrak ve bürdenin kadınlar tarafından artık kullanılmadığı tespit edilmiştir. İncelenen örnekler, sandıklarda saklanan ve anneden-kıza veya kayınvaliden-geline hediye edilmiş giysilerdir.

Kadınların dışarıya çıkarken giydikleri geleneksel giysi özelliklerinde ve adlarında giysinin bulunduğu coğrafi konum, toplumsal kimlik, yaş, inanç, çevre il, ilçe ve köylerin etkisi olduğu görülmektedir. Yörüklerin yaşadığı köylerle, muhacirlerin yaşadığı köylerdeki giysiler arasında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Afyonkarahisar'da tespit edilen geleneksel giysiler, günümüzün fabrikasyon ve tek düze giysi üretiminin aksine, yöresel ve otantik niteliklerde, yöredeki kadınlar tarafından özgün bir şekilde üretilmişlerdir.

Geleneksel giysilerimiz, toplumun ekonomik koşulları, gelenek ve görenekleri, değer yargıları, inançları, estetik ve sanatsal özellikleri hakkında bilgiler edinmemizi sağlayan önemli veri kaynaklarıdır. Ancak günümüzde Anadolu'nun kültürel yapı taşlarından birini oluşturan geleneksel giysilerimizle ilgili ülkemizde yapılan araştırmaların, oluşturulan müze ve koleksiyonların sayısının az olması oldukça üzücüdür.

Böylesine zengin bir kültürel alt yapıya sahip Anadolu'nun, geleneksel giysi kültürünün özelliklerini, gelişim ve değişim süreçlerini gösterir katalog, belge ve arşiv çalışmalarının daha fazla zaman kaybetmeden acilen yapılması, müze ve koleksiyonların oluşturulması gerekmektedir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü (BAP), 2018KRM002-089 nolu Akademik Destek Projesi (ADEK) tarafından desteklenmiş olup yazar Pamukkale Üniversitesine teşekkürü bir borç bilir.

KAYNAKLAR

Çağman, F. (1994). *Çağlarboyu Anadolu'da Kadın/ Anadolu Kadınının 9000 Yılı*. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul: Mas.

- Davis, F. (2009). *Osmanlı Hanımı*. Yapı Kredi Yayınları-2377, İstanbul: mas.
- Erden, A. (1998). *Anadolu Giysi Kültürü*. Ankara: Dumat.
- Faroqhi, S. (2011). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam/ Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul: G.M.
- Feyzi, M. (1933). *Eski Türk Kıyafetleri ve Güzel Giyim Tarzları*. İstanbul: İtin Hamit Bey.
- Gülensoy, B. (2003). *Türkiye Giyim-Kuşam ve Süslenme sözlüğü*. İstanbul: Nesil.
- Görgünay, N. (1989). *Şavak Türkmenlerinde Geleneksel Kadın Giyimi*. Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu, Elazığ.
- Kartal, Z. Ve Ölmez, F.N. (2014). *Isparta Yöresel Kadın Giysileri*. Konya: Bahçıvanlar.
- Kartal, Z. Ve Ölmez, F.N. (2014). *Yalvaç Yöresel Giysileri*. Ankara: Dönmez.
- Koçu, R.E. (1967). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Sümerbank Kültür Yayınları:1, Ankara: Başnur.
- Türkoğlu, S. (202). *Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim-Kuşam*. İstanbul: Atılım.
- Özgündüz, s. (1991). *Dinar Çöl Ovası Kadın Giyimi*. Türk Etnografya Dergisi, S:XIX, Ankara.
- TDK. (2018). Büyük Türkçe Sözlük. www.tdk.gov.tr, adresinden elde edildi. Erişim tarihi; 24 Temmuz 2018.

**TRADITIONAL WOMEN'S CLOTHING WORN OUTSIDE IN
AFYONKARAHİSAR****AFYONKARAHİSAR'DA DIŞARI ÇIKARKEN GİYİLEN GELENEKSEL
KADIN GİYSİLERİ****Habibe KAHVECİOĞLU SARI***Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, hkahveci@pau.edu.tr***ÖZET**

Maddi kültürümüzün değerli öğelerinden olan el sanatları çok zengin çeşitleri ile köklü bir kültürün önemli belgeleridir. Bölgesel özellikler taşıyan, toplumun gelenek, görenek ve yaşam biçimlerini yansıtan, geçmişten günümüze kültür akışını sağlayan ürünlerden biri de geleneksel giysilerimizdir. Ancak el sanatlarının pek çok alanında olduğu gibi geleneksel giysilerimiz de değişen yaşam koşulları ve hızla gelişen teknolojiden nasibini almış, zaman içerisinde pek çok değişikliğe uğramış, kullanım alanları azalmış ve var olan örnekler de yok olmaya başlamıştır. Bu nedenle köklü bir kültürel geçmişe sahip Afyonkarahisar geleneksel kadın giysisinin bir parçası olan ve dışarı çıkarken giyilen giysiler araştırma konusu olarak belirlenmiştir. Araştırmada dışarı çıkarken giyilen kadın giysilerini belirlemek, bunların kullanıldığı yerleri, kullanılış şekillerini, yöresel isimlerini ve çeşitli özelliklerini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda Afyonkarahisar merkez ilçe ve diğer ilçe merkezleri ile 17 köye gidilmiş ellerinde geleneksel kadın giysisi bulunan bireylerle karşılıklı görüşme yöntemiyle bilgiler elde edilmiş ve giysilerin fotoğrafı çekilmiştir.

Araştırma sonucunda Afyonkarahisar'da kadınların eskiden dışarı çıkarken giysilerinin üzerine futa (fita), car, ferace, mahırma, çevre, kıvrak ve bürde adı verilen üstlükler giydiği tespit edilmiştir. Ancak günümüzde kadınlar bu giysileri artık kullanmamaktadır.

Anahtar kelimeler: El sanatları, geleneksel giysi, Afyonkarahisar

ABSTRACT

Material culture is one of the most valuable items of our handicrafts are very rich varieties and rooted cultures are important documents. One of the products that has regional characteristics, reflects the traditions, customs and lifestyles of the society and provides a flow of daily culture of the past is our traditional costumes. However, as in many fields of handicrafts, our traditional costumes has changed in terms of living conditions and rapidly developing technology, has undergone many changes over time, its usage areas have decreased, and existing examples have begun to disappear. For this reason, Afyonkarahisar, which has a rooted cultural background, is a part of traditional women's costumes, and costumes that are worn while going out have been determined as research subjects.

It was aimed to determine the women's costumes that was worn while going out in the research, to determine the places where they were used, their usage patterns, local names and various properties. In this context, in Afyonkarahisar central district and other district centers, and in the visits to 17 villages, information was obtained by interviewing individuals who

have traditional women's costumes and photographs of costumes were taken. As a result of the research, it was determined that the women in Afyonkarahisar wore costumes called; futa (fita), car, ferace, mahırma, çevre, kıvrak and bürde on their outings. However, nowadays women do not use this costumes anymore.

Keywords: Handicrafts, Traditional costumes, Afyonkarahisar

GİRİŞ

Giyim kuşam insanoğlunun kültürel gelişim ve yaşam sürecinde beslenme ve üreme gereksinimiyle beraber başlayan, kökeninde korunma ağırlıklı olmasına karşın, gelişim sürecinde geniş kültürel fonksiyonlar yüklenmiş bir olgudur (Erden, 1998, s.6, Görgünay, 1989, s.125). Tarih öncesi çağlarda insanların hangi nedenlerle ve hangi evrimleşme aşamasında giyim kuşam ve süslenmeğe başladıkları bilinmemektedir. Araştırmalar, insanoğlunun ilk kez son buzul çağında yaşanan ve paleolitik adı verilen dönemde vücudunu örtme ihtiyacı hissettiğini ortaya koymaktadır. (şekil 1) (Türkoğlu, 2002, s.1).

Giysiler, ekolojik koşulların, toplumsal ve kişisel değer yargılarının, törelerin, kültürel ve ekonomik koşulların biçimlendirdiği önemli bir kültürel öge, aynı zamanda da kültürün hızlı bir taşıyıcısıdır (Erden, 1998, s.6). Birer kültürel öge olan giysiler, onları üreten insanoğlunu ve toplumlarını belli boyutlarda orijinal kimlikleriyle tanıtmaya yarayan görsel objelerin başında yer almaktadır. Anadolu halk etimolojisinden ve özgün objelerden elde edilen verilere göre halen yaşatılan giysilerimizle ilgili pek çok geleneksel obje ve kültürel niteliklerin önemli boyutlarda kuşaklar ötesinden devam edip geldiklerini söylemek mümkündür (Kartal ve Ölmez, 2014, s.32).

**Şekil 1. Giyimli ana tanrıça heykelciği, İ.Ö. 6. binyıl. Çatalhöyük
/Kaynak: Sabahattin Türkoğlu, 2002**

Uluslararası açıdan bakıldığında, Anadolu'nun, dünya giyim tarihinde önemli bir yeri olduğu görülür. Ülkemiz tarih boyunca başta eski Avrupalılar olmak üzere, birçok ulusu etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğunun görkemli döneminde ise, özgün Osmanlı giyim kuşamından bazı örnekler, Avrupa'da moda halinde yayılmıştır. Orta Asya step ulusu olarak Türklerin ataları olan Hunların, Batı dünyasına taşıyıp benimsettikleri, önu açık kaftan türündeki üstlükler ile

sonradan pantolon adını alan altlıklar, yalnız Türkler açısından değil, dünya tarihi açısından da olağanüstü öneme sahiptir (Türkoğlu, 2002, s.1). Anadolu insanı, yüzyıllar boyu elde ettiği beceri ve deneyimlerle hatırı sayılır bir giyim kuşam kültürüne sahip olmuştur.

Bölgesel özellikler taşıyan ve geçmişten günümüze kültür akışını sağlayan geleneksel giysilerimiz, günümüze kadar ulaşan maddi kültürün değerli belgeleridir. Geleneksel giysilerimizin her parçasında Türk kadının yaratıcı ve estetik yönünü görmek mümkündür. Bu sayede geleneksel kültürümüz hakkında pek çok veri elde edilmektedir. Bu nedenle geleneksel giysiler, milli kültürümüzün bir parçasını oluşturmaktadır. Fakat bu ürünler, günümüzüm değişen koşulları içinde kaybolmakta ya da bozularak fonksiyon ve biçimlerini değiştirmektedir.

Giysiler, önceleri çok hızlı bir değişim süreci yaşamadan kuşaktan kuşağa aktarılmışlardır. Ancak, sonraları etnik grupların ve yerel unsurların, gelenek, görenek ve ortak belleğin kaybolması, yerine makineleşme ve küreselleşmenin gelmesi, geleneksel giysilerin ve çizgilerin güncelliğini yitirmesine neden olmuştur (Oğuz, 2007, s.5-8'den akt. Kartal ve Ölmez, 2014, s.29). Giyim kültürü, dünyadaki hızlı değişimden en çabuk etkilenen kültürel olgulardan birisidir (Kartal ve Ölmez, 2014, s.27).

Sanayileşmiş toplumların oluşturduğu fabrikasyon üretime dayalı görsel tek tip giysi kültürünün hızla ivme kazanarak dünyamızı sarmaya başlaması, bunun etkisiyle Anadolu giysilerinin de evrensel yapılanmaya doğru yönelmesi sonucu, giysilerimizin taşıdığı belli toplumsal, etnik, kimi statü ve sosyal organizasyona ait imgeler gittikçe kaybolmaya başlamıştır. Bütün bu oluşum ve değişim sürecine karşın giysiler, kişisel ve toplumsal kimlikleri belirlemede yine de önemli bir öge olarak ayakta durmaktadırlar (Erden, 1998, s.18).

Ancak, ekonomik etkiler sonucu, yaşam biçiminin değişmesi, günümüzde giysilerin de değişikliğe uğramasına neden olmuştur. Bu değişiklik kentlerde çok hızlı olurken, sosyo-ekonomik yapının pek değişmediği ya da değişimin yavaş olduğu kırsal kesimde oldukça yavaş olmaktadır. Diğer taraftan köyden kente göçün başlaması, ekonomik yapının değişmesi, kitle iletişim araçlarının köylere girmesi, geleneksel yaşam biçimini ve dolayısıyla geleneksel giyim kültürünü de değiştirmiştir. Ayrıca el sanatlarının değişik alanlarına makinelerin girmesi, geleneksel giysilerimizi yöresel özellikler ve kişisel yaratıcılık yönünde de etkilemiştir.

Geleneksel kadın giysilerinin Afyonkarahisar İlinde bol ve çeşitli olduğu ancak bunların kullanım alanlarının giderek azaldığı, örneklerinin yok olduğu, yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. Bu nedenle, Afyonkarahisar'da kadınların dışarı çıkarken giydikleri geleneksel giysileri belirlemek, çeşitli özelliklerini tespit etmek, geleneksel kültürümüzdeki önemini ortaya koymak ve bunları belgeleyerek geleceğe aktarmak amacıyla bu çalışma planlanmış ve yürütülmüştür.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Araştırmanın materyalini, Afyonkarahisar ili, ilçe ve köylerinde bulunan, kadınların dışarıya çıkarken giydikleri geleneksel kadın giysileri ile bu giysileri ellerinde bulunduran bireyler ve konu ile ilgili yayınlar oluşturmaktadır.

Yöntem

Araştırma kapsamına; Afyonkarahisar iline bağlı on sekiz ilçe ve her ilçeye bağlı kura yöntemiyle seçilen bir köy dahil edilmiştir. İlçelerde ise ilçelerin her mahallesine gidilerek tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen ellerinde geleneksel giysi bulunan bireylerle karşılıklı görüşme tekniği kullanılarak anket uygulanmış, giysiler incelenerek fotoğrafları çekilmiştir.

ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA

Araştırma yöresi olarak Afyonkarahisar merkez ilçe ve diğer ilçe merkezleri ile 17 köy seçilmiştir. Araştırmanın materyalini, ellerinde geleneksel giysi bulunan 410 bireyden anket yoluyla sağlanan bilgiler oluşturmıştır.

Araştırma sonucunda, dışarıya çıkarken giysi giyen kadınların %24.44'ünün futa, %5.61'inin mahrıma, %4.39'unun car, %3.66'sinin kıvrak, %3.17'sinin ferace ve %2.68'inin de bürde adını verdikleri geleneksel giysi giydikleri tespit edilmiştir.

1.Futa-Fıta

Koçu, (1967, s.119) Şemseddin Sâmî'nin, Kaamûsu Türki'de futayı, bir iş işlerken, hamamda veya diğer durumlarda bele bağlanan ipek peştamal şeklinde tanımladığından bahsederek peştemalin ipekisine futa denildiğini, edebi ve tarihi metinlerde “ibrişim futa”, ipekli futa” gibi isimlere sıklıkla rastlandığını ifade etmiştir. Aynı zamanda toplum hayatımızda yüzyıllar boyunca iş işlerken bele bağlanan bir futanın, bütün esnafın ve zanaatkarın müşterek ve kutsal bir maskotu, bir hüner, ehliyet, uğur ve sağlık belirtisi, tılsımı olarak bilindiğinden de bahsetmiştir.

Koçu'nun da (1967, s.119) belirttiği gibi peştamal dokuma, pamuk ipliğinden veya ipekten dokunmakta olup, Afyonkarahisar yöresinde peştamal dokumanın ipekten, çubuklu ve renkli dokunanlarına “futa” denilmektedir. Dazkırı, Başmakçı ve Yassıören'de ise “fıta” diye adlandırılmaktadır.

Afyonkarahisar'da futalar çoğunlukla; kırmızı-sarı, pembe-sarı çizgili, düz siyah veya kahverengidir. Çizgili futaları giyen kadınlar sokağa çıkarken renk çubukları uzunlamasına gelecek şekilde bele sararak giysilerin alt kısmını örtmektedir (şekil 2). Düz siyah futalar ise sandıklı ilçesinde beline lastik takılarak, üzerine siyah-beyaz kareli, 2X2 m. ebatında, Pamuklu kumaştan yapılmış kıvrak örtülerek kullanılmaktadır (şekil 3). Ayrıca Belcekaracaören Köyünde pamuklu dokumadan, kırmızı-beyaz çizgili, iki parçadan oluşan cara benzeyen dış giysiye de futa denilmektedir.

Şekil 2. Futa (Dazkırı) (Fotoğraf: Habibe Kahvecioğlu Sarı)

Şekil 3. Futa ve kıvrak (Sandıklı) (Fotoğraf: Habibe Kahvecioğlu Sarı)

Özgündüz (1991, s. 122), Dinar Çöl Ovasında Türkmen kadınının öncege futa (fita) dediğinden ve önlüğünü, ipekten, çizgili desenli futaya benzeyen kumaştan yaptığı için bu isimle adlandırıldığından bahsetmiştir.

Kartal ve Ölmez (2014, s.81,85), Yalvaç yöresinde ileri yaşta kadınların hem ev içinde hem de dışarıda, eteklerinin beline sardıkları sakızlı kuşağın üzerine, kareli ya da ekoseli kumaşlardan dikilen ve üst üste bağlanan önlükler giydiklerinden ve bunlara “bohça” adı verildiğinden bahsetmektedir. Bunlar, Sandıklı’da başa örtülen kıvrakla benzerlik göstermektedir.

2.Mahrıma (Mahrama)

Güncel Türkçe Sözlükte (www.tdk.gov.tr, 2018) mahrıma /mahrama, bazı bölgelerde kadınların sokağa çıkarken manto üstüne örtündükleri işlemeli geniş başörtüsü olarak tanımlanmaktadır.

Afyon merkez ilçede tespit edilen, bacakları örtecek kadar uzun olan, etek ile başa örtülen kısmı belde bir dikişle birbiriyle birleştirilmiş, beli lastikli, siyah veya kahverenkli ipekli kumaşlardan (mainken, birman) yapılmış, sokak giysisine mahrıma veya mahrama denilmektedir. Mahrımanın başa örtülen parçasının şakaklara gelen kenarlarına «U» şeklinde lastik dikilerek çene altından geçirilmekte ve böylece örtünün baştan kayması önlenmektedir (şekil 4). Mahrımada yüz tamamen kapatılmamakta ancak mahrımanın kenarı ile burun dahil yüzün yarısı kapatılmaktadır.

Şekil 4.Mahrıma (Afyonkarahisar Merkez İlçe) (Fotoğraf: Habibe Kahvecioğlu Sarı)

3.Car

Koçu (1967, s.50) carı; kadınların dışarıya çıkarken büründükleri değirmi yani kare şeklindeki çarşaf olarak tanımlamaktadır. Afyonkarahisar Merkez ilçe, Bolvadin, Hamidiye ve Sandıklı'da belden topuğa kadar uzun, önden dikişli, beli lastikli, etek kısmı ile dikdörtgen başörtüsü kısmının belde dikişle birleştirilmesinden oluşan pembe-sarı, kırmızı-sarı ve kahverengi-krem çizgili ipekli kumaşlardan yapılmış dışarı çıkarken giyilen giysiye "car" denilmektedir (şekil 5).

Carın bürgüden farkı, sarılınıp bir ucuda baş üzerine atıldıktan sonra yüzün siyah bir peçe ile örtülmesi olup, bürgüde ise yüz örtülmeyerek burun üstünde bürgü kenarı ile kapanır şeklinde tanımlanmaktadır (Koçu, 1967, s.51). Merkez ilçe ile Bolvadin ve Sandıklı ilçelerinde carla birlikte yüz örtülmemektedir. Hamidiye köyünde ise carla birlikte yüze peçe örtülmektedir (Şekil 6). Ayrıca Bolvadin'de car "zar" olarak da adlandırılmaktadır. Emirdağ ilçesinde ise beyaz tülbentten işlemeli başörtüsüne de car denilmektedir.

Şekil 5. Car (Merkez İlçe)

Şekil 6. Car (Hamidiye Köyü)

(Fotoğraflar: Habibe Kahvecioğlu Sarı)

4.Ferace

Davis (2009, s.208) ve Faroqhi (2011,s.139) feraceyi; omuzdan yere kadar inen, uzun ve bol bir manto, kolları uzun ve yakası genellikle geniş, çeşitli renklerde satenden, taftadan, ince merinos ve başka yünlerden yapılan, yakası ve kolları çoğunlukla kordon, dantel, sutaşı hatta tüyle süslü giysi olarak tanımlamaktadır. Feyzi (1933, s.16), İstanbul'da kadınların giydiği feracelerin yeşil kumaştan, yakalarının çatmalı ve yeşil ipekle kaplı olduğundan bahsetmektedir (şekil 7).

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yüzyıllar boyunca kadın giyiminin en önemli özelliği, şalvar, hırka, kaftan (entari) ve sokak giysisi olan feraceler olmuştur (Çağman, 1994, s.42 ve Türkoğlu, 2002, s.155). Kadınların sokak kıyafeti olarak kullandıkları ferace yazın ipekliden, kışın yünlü kumaşlardan yapılıp kışlık olanların içine, çoğu zaman kürk kaplanmıştır. 16. ve 17. yüzyıl boyunca ferace modellerinde bir değişiklik olmamış, 18. yüzyılın başlarından itibaren feracelere birer karış uzunluğunda yakalar takılarak gerdanda bir açıklık kalmaması sağlanmıştır (Çağman, 1994, s.42-44). Hatta Davis (2009, s.208), yaka genişliği ve süsleme miktarının idareyi ilgilendiren konular olarak kabul edildiğinden ve bununla ilgili düzenleyici hükümlerin çıkarıldığından bahsetmektedir. Aynı konuda Erden (1998, s. 18), özellikle Osmanlıda çok yaygın olarak giysiyi yönlendiren sert ferman ve yasaların bulunduğunu ifade etmektedir.

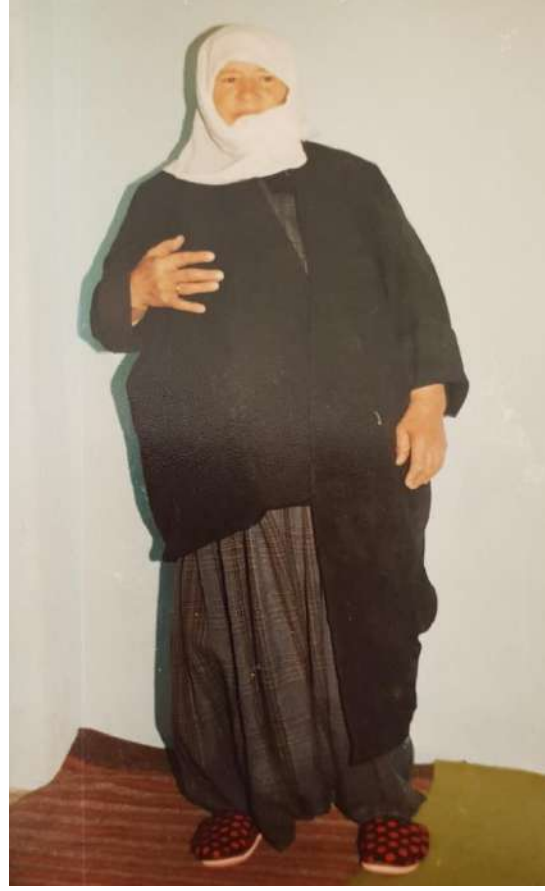
Ferace, İkinci Sultan Abdülhamid devri sonlarına kadar büyük şehirlerde, özellikle İstanbul'da giyilmiştir. Baş örtene yaşmak ve vücudu örten feraceden oluşan Müslüman Türk kadınının bu eski sokak giysisi kadınlara ayrı bir güzellik ve çekicilik verdiği düşüncesi ile yüzyıllarca Avrupalı ressam ve yazarların eserlerine konu olmuştur. Hatta İstanbul'a gelen Avrupalı sefirelerle, ünlü kadın yazarlar ferace ve yaşmakla portrelerini yaptırmışlardır (Koçu, 1967, s.108).

Şekil 7. Feraceli İstanbul'lu bir Türk kadını (kaynak: Feyzi, 1933, resim: Dalvimart)

Afyonkarahisar'da ferace, Davis ve Çağman'ın aksine süsüz ve sade, pamuklu siyah önlüklük kumaştan, yakasız, önü açık, uzun kollu, boyu ayak bileklerine kadar inen, kadınların tarla ve bahçeye giderken veya sokağa çıkarken giydikleri geleneksel bir dış giysisidir. Köyde sokağa çıkarken, feracenin kolları giyilmeden yaka kısmı başa örtülerek

kullanılmaktadır (şekil 8). Tarla ve bahçede çalışırken feracenin kolları giyilmekte, etek uçları bele sıkıştırılarak torba olarak da kullanılmaktadır (şekil 9). Feraceye Salihler, Kızılören ve Çay gibi çoğunlukla göçmenlerin yaşadığı yerleşim yerlerinde rastlanılmıştır.

Şekil 8. Feracenin Başa örtülerek kullanımı Şekil 9. Feracenin torba şeklinde kullanımı
(Fotoğraflar: Habibe Kahvecioğlu Sarı / Salihler Köyü)

5. Bürde ve Kıvrak

Bayat ilçesinde sokağa çıkarken fistanın üzerine, uzun ve geniş olan etek belinin bir bağcıkla büzdürülmesi ve büzgülerin arkada toplanması ile oluşmuş bürde adı verilen etek giyilmektedir. Aynı yörede kadınlar başlarına bürde ile birlikte kenarları pul oyalı, büyük dikdörtgen bir krep örtmektedir. Başa örtülen krep kıvrak denilmektedir (şekil 10). Futa konusu açıklanırken belirtildiği gibi, Sandıklı ilçesinde futanın üstüne örtülen siyah-beyaz kareli, 2X2 m. ebatında, pamuklu kumaştan yapılmış örtüye de kıvrak denilmektedir. (bkz.şekil 3). Gülensoy da (2003, s.83), araştırmasında kıvrığı, ince kadın baş örtüsü olarak tanımlamakta olup araştırmamızdaki sonuçlarla örtüşmektedir.

Şekil 10. Kıvrak ve Bürde (Bayat İlçesi) (Fotoğraf: Habibe Kahvecioğlu Sarı)

6. Ağzlık (Çevre)

Afyonkarahisar'ın Çiftlik ve Akyarma köylerinde, özellikle yeni gelinlerin dışarı çıkarken ağızlarını kapatmak için kullandıkları ağzlık; kenarları pul ve boncuklarla süslenmiş üzeri işlemeli, kare şeklinde, patiska kumaştan yapılmıştır (şekil 11). Bazı köylerde ise ağzlığa, çatkı veya çevre de denilmektedir.

Şekil 11. Ağzlık (çevre) (Çiftlik Köyü) (Fotoğraf: Habibe Kahvecioğlu Sarı)

SONUÇ

El sanatları, maddi kültürümüzün değerli öğelerinden olup, çok zengin çeşitleri ile köklü bir kültürün önemli belgeleridir. Bölgesel özellikler taşıyan, toplumun gelenek, görenek ve yaşam biçimlerini yansıtan, geçmişten günümüze kültür akışını sağlayan ürünlerden biri de geleneksel giysilerimizdir. Gerek sosyal yaşamın getirdiği gereksinimler, gerekse iletişim çağının etkileri ile toplumların giysi kültürleri de değişmektedir. El sanatlarının pek çok alanında olduğu gibi geleneksel giysilerimiz de değişen yaşam koşulları ve hızla gelişen teknolojiye nasibini almış, zaman içerisinde pek çok değişikliğe uğramış, kullanım alanları azalmış ve var olan örnekler de yok olmaya başlamıştır.

Araştırmamızda Afyonkarahisar'da kadınların dışarı çıkarken giydikleri; futa (fita), mahrama (mahrama), ferace, car, kıvrak ve bürdenin kadınlar tarafından artık kullanılmadığı tespit edilmiştir. İncelenen örnekler, sandıklarda saklanan ve anneden-kıza veya kayınvaliden-geline hediye edilmiş giysilerdir.

Kadınların dışarıya çıkarken giydikleri geleneksel giysi özelliklerinde ve adlarında giysinin bulunduğu coğrafi konum, toplumsal kimlik, yaş, inanç, çevre il, ilçe ve köylerin etkisi olduğu görülmektedir. Yörüklerin yaşadığı köylerle, muhacirlerin yaşadığı köylerdeki giysiler arasında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Afyonkarahisar'da tespit edilen geleneksel giysiler, günümüzün fabrikasyon ve tek düze giysi üretiminin aksine, yöresel ve otantik niteliklerde, yöredeki kadınlar tarafından özgün bir şekilde üretilmişlerdir.

Geleneksel giysilerimiz, toplumun ekonomik koşulları, gelenek ve görenekleri, değer yargıları, inançları, estetik ve sanatsal özellikleri hakkında bilgiler edinmemizi sağlayan önemli veri kaynaklarıdır. Ancak günümüzde Anadolu'nun kültürel yapı taşlarından birini oluşturan geleneksel giysilerimizle ilgili ülkemizde yapılan araştırmaların, oluşturulan müze ve koleksiyonların sayısının az olması oldukça üzücüdür.

Böylesine zengin bir kültürel alt yapıya sahip Anadolu'nun, geleneksel giysi kültürünün özelliklerini, gelişim ve değişim süreçlerini gösterir katalog, belge ve arşiv çalışmalarının daha fazla zaman kaybetmeden acilen yapılması, müze ve koleksiyonların oluşturulması gerekmektedir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü (BAP), 2018KRM002-089 nolu Akademik Destek Projesi (ADEK) tarafından desteklenmiş olup yazar Pamukkale Üniversitesine teşekkürü bir borç bilir.

KAYNAKLAR

Çağman, F. (1994). *Çağlarboyu Anadolu'da Kadın/ Anadolu Kadınının 9000 Yılı*. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul: Mas.

- Davis, F. (2009). *Osmanlı Hanımı*. Yapı Kredi Yayınları-2377, İstanbul: mas.
- Erden, A. (1998). *Anadolu Giysi Kültürü*. Ankara: Dumat.
- Faroqhi, S. (2011). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam/ Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul: G.M.
- Feyzi, M. (1933). *Eski Türk Kıyafetleri ve Güzel Giyim Tarzları*. İstanbul: İtin Hamit Bey.
- Gülensoy, B. (2003). *Türkiye Giyim-Kuşam ve Süslenme sözlüğü*. İstanbul: Nesil.
- Görgünay, N. (1989). *Şavak Türkmenlerinde Geleneksel Kadın Giyimi*. Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu, Elazığ.
- Kartal, Z. Ve Ölmez, F.N. (2014). *Isparta Yöresel Kadın Giysileri*. Konya: Bahçıvanlar.
- Kartal, Z. Ve Ölmez, F.N. (2014). *Yalvaç Yöresel Giysileri*. Ankara: Dönmez.
- Koçu, R.E. (1967). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Sümerbank Kültür Yayınları:1, Ankara: Başnur.
- Türkoğlu, S. (202). *Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim-Kuşam*. İstanbul: Atılım.
- Özgündüz, s. (1991). *Dinar Çöl Ovası Kadın Giyimi*. Türk Etnografya Dergisi, S:XIX, Ankara.
- TDK. (2018). Büyük Türkçe Sözlük. www.tdk.gov.tr, adresinden elde edildi. Erişim tarihi; 24 Temmuz 2018.